

Шэжымырэ дзэ щытхъумрэ я Ильэс

75
1945 — 2020
ТЕКЮНЫГЬ!

МЭЗАЕМ И 1, 2020-рэ ИЛЬЭС, N 1

1941 — 1945-рэ ильэсхэм щылэгъэ Хэгъэгү ззоишхом Текюныгъэр кызыщыдахыгъэр ильэс 75-рэ зэрэхъурэм инэгъоклэу «Адыгэ макъэр»

гъэзет гуадзэу нэклубгъуи 4 хъурэр игъусэу мазэм тло кыдэклыщт. Апэрэ кыдэклыгъор непэ етэгъажьэ.

Родина — Ны! Ар нэкоу ухъумэ!

СССР-м пыир кыызэрэтебэнагъэр

Мэкьюгъум и 22-м, 1941-рэ ильэсым, пчэ-дыжь нэфылым, сы-хъатыр 4-м (тхъаумэ-фагъ), Гитлер идзэхэр ошлэ-дэмышлэу СССР-м ичлыгу кытебэнагъэр. Ау СССР-м лэклиб къэ-ралыгъо лэфхэмклэ ина-роднэ комиссарэу В. М. Молотовым игукъэкълъ-хэмклэ, ззо гумэклэ зезэ-рэлъашьор мэкьюгъум и 22-м сыхъатыр 2.30-м ыкли 3-м азыфагу кы-зезьэгъагъэр.

Мэкьюгъум и 22-м 1941-рэ ильэсым сыхъатыр 3.06-м хы Шуцлэ флотым иштаб иначальникэу, контр-адмиралэу Иван Елисеевым гу лъытагъ СССР-м иошъогу шьол-пырклэ (жымыклэ) нэмыц самолетхэр шуклаеу кы-зэрибыбагъэхэм ыкли ащ лъыпытэу приказ ытыгъ яонхэу, ащклэ контр-адми-

ралым ыцлэ тарихъым хэхъагъ: апэрэ дзэ уна-шъор СССР-м кытебэ-нэгъэ нэмыцидзэ те-хаклохэм яфэшъуашэр ягъ-гъотыгъэнымклэ джащ фэ-дагъ.

Сыхъатыр 3.07-м Г. К. Жуковым апэрэу макъэ ышлыгъ заор кызырежъа-гъэмклэ.

Мэкьюгъум и 22-м, сыхъатыр 12.00-м, мафэм, Молотовыр радиомклэ къэгущылагъ. Хэгъэгүшхоу СССР-м ицлэфхэм зэклэми пытагъэ, лыгъэ къахэфэ-нэу ащ закыфигъэзагъ, тыхэгъэгү Германиер кы-зэрэтебэнагъэр ыкли Хэгъэгү заор кызырежъагъэр кылуагъ. Джащтэу Хэгъэгү ззошхор къежъагъ. Гер-манием ыкли икътэгъухэм (Италием, Венгрием, Ру-мынием, Словакием) дзэ клочлэ лъэш ыкли техникэ улэшыгъэшхо ялагъэп, ау

аныхъ зыщыгугыгъэхэр, аштэгъэ (рахъухъэгъэ) планэу «Барбароссым» кызырэдильытэу, псынклэу тыхэгъэгү кытебэнэнхэр, зыкълэжъыгъо цыфхэр рамыгъафэхэу ягүхэлъ мэхъаджэ зэшъуахыныр арыгъэ.

Хэгъэгүшхоу СССР-м мэзитлү-щыклэ зэбгырачын мурад ялагъ. Ащ елъты-гъэу дзэ куп клочлэу мы лэфыр зэшлэзыхыщтхэри агъэнэфэгъагъ: дзэ купэу «Север» зыфилорэр къалэу Ленинград теклуатэщтыгъ, дзэу «Центрэр» тикълэлъ шхъалэу Москва фэгъэгъа-гъагъ ыкли дзэ купэу «Югыр» Киев ыштэным тегъэпсыхъэгъагъ.

Заом иапэрэ мафэхэм Германием идзэ советскэ къэралыгъом члэнэгъэшхо ригъэшлыгъ: зэклэ дзэ къу-лыкълэшлэ штабхэр зэхакъу-тагъэх, связым икыулыкълэу

РОДИНА-МАТЬ ЗОВЕТ!

лофшлэнышхо псэ хэмы-гъагъ, ззо мэхъанэ зилэхэ лъыжыым фэдэу, зэцауты-объектхэр аштэгъагъэх.

Германием идзэ зимы-шлэжъэу СССР-м икууплэ кынынсыгъагъ, бэдзэогъум и 10-м дзэ купэу «Центр-рэм» (дзэпэцагъэр фон Бок) Белоруссиер ышти, къалэу Смоленскэ къе-клоплагъ; дзэ купэу «Югым» (илэшхъэтетыгъэр фон Рундштедт) Украинэм иджабгъу нэпкъ ыубыты-гъагъ; дзэ купэу «Север-ым» (дзэпэцагъэр фон Лееб) Прибалтикэм изы-лахъ кыдзыхъэгъагъ. Крас-нэ Армием члэнэгъэшхохэр апэрэмклэ ышлыгъэх (къа-ухъурэихи аштагъэхэри, хэклодагъэхэри зэрэзэхэ-тэу нэбгырэ миллиони 2-м нахъыбэ). Хэгъэгүр — СССР-р гуклодыгъо чыплэ хылыгъ дэдэ зэри-уцагъэм уехъырэхъы-шэжынынэу щытыгъэп. Ау советскэ къэралыгъом ыкли цыфхэм зэон лэфымклэ, ащ хэти, сыди тырагъэ-псыхъанымклэ клочлэ амал инхэр илагъэх ыкли бэ-дзэогъум икыхъагъум Краснэ Армием нэбгы-рэ миллиони 5 ащагъ, хэч-нэч лъэныкълэу фронтым илагъэр ащклэ рагъэкълэ-жыгъ.

Хэгъэгүр къэджагъ: «О мардж! Зыкълэшъулэт! Зы члыгу зэлэ цыкълэуи техаклохэм ядгъэштэщтэп!»

Заом иапэрэ мафэ шьыпкъэм, мэкьюгъум и 22-м 1941-рэ ильэсым, СССР-м и Апшъэр Совет и Президиум и Унашъо диштэу, ныбжымыклэ дзэкълэ-лыкълэу зытефэхэрэр зэклэ заом зэрацэщтхэмклэ, мобилизациер зэрэрагъажьэрэмклэ мэкьюгъум и 23-м макъэ къагъэлугъагъ. Дзэ округ 14-мэ якълэулыкълэшэхэмклэ

кырагъэжъэгъагъ. Къэнэгъэ округишым — Забайкальскэм, Среднеазиатскэм, Дальневосточ-нэм — зы мазэ тешлагъэу, Правительствэм иунэшъо гъэнэ-фагъэклэ, ушъэфыгъэ шыклэм тетэу, егъэдженышхохэм апаем фэдэу зыклаугъоихэрэр, моби-лизациер ащылугъагъ.

Мэкьюгъум и 23-м Главнэ

Командованием и Ставкэ зэхэ-цэгъагъ. Мэкьюгъум и 30-м оборонэмклэ Къэралыгъо Коми-тет (ГКО) щылэ хъугъагъ. Мэкью-гъум лъэпкъ ополчениехэм язэ-хэцэн рагъэжъэгъагъ. И. В. Ста-линыр шышхъэлум и 8-м Верхов-нэ Главнокомандующэу хъугъэ.

Германием СССР-м заоу кыыришыллагъэм апэрэ мафэхэм

къащегъэжъэгъэу Финляндием апэ тлэклэ нэмыцхэм къадыри-мыгъаштэ фэдэу зышлыгъагъэ-ми, ащ тешлагъэ щымылэу фин-хэми, венгрэхэми, румынхэми (яфедэ хэти хэлъэу), джащ фэдэу «Голубой дивизием» хэтыгъэхэ испан добровольцэхэми те-хаклохэм адэжъклэ загъэзагъ, къа-дэзэуагъэх.

Шышхъэлум и 10-м, 1941-рэ ильэсым ГКО-м унашъо ыштэ-гъагъ къулыкълэу зыхыщтхэр (1890 — 1904-рэ ыкли 1922 — 1923-рэ ильэсхэм къэхъугъэхэр) зыхахъэхэр дзэ дэщыгъор зэ-рэригъажьэрэмклэ. Ахэр тикълэ-ралыгъо ичылплэ зэфэшхъафхэу Кировоградскэ, Николаевскэ, Днепрпетровскэ хэкүхэм ыкли районхэм, Людиново-Брянскэ — Северскэ-Орловскэ хэкүм икълэхъэлэ лъэныкълэу рагъэ-жъэгъагъ. Шышхъэлум и 15-м дзэ дэщыныр лъыкълотагъ — Крымскэ АССР-р, Запорожьер

— шышхъэлум и 20-м, Юныгъом и 8-м — Орловскэ ыкли Кур-скэ хэкүхэр, чъэпыогъум и 16-м Москва ыкли Московскэ хэкүр кызылэуыбытыгъэх.

Зэклэ зэрэзэхэтэу, 1941-м ыклэм нэбгырэ миллион 14-м нахъыбэ заом ащэгъагъ.

Ау мы уахътэм нэмыцидзэхэу тыдэкли — члыгуми, хыми, огу-ми зэралэкълэу зыщызыгъэ-пытагъэхэм, гъунэпкъэ заохэу щылагъэхэм тидзэхэм утыны-шхохэр къащытырацэгъагъэх. Ащ нахъыбэрэ зы нэдэплъыплэ цыкълэу, такыкълэу закълэу бгъакло зэрэмыхъуштыр советскэ дзэ пацэхэми, тидзэклопхэми, къэ-ралыгъо лэшхъэтетхэми, зэ-клэ народыми къагурылуагъ, зыч-зыпчэгъоу зэкълэуцагъэх: «Унэ къелэрэм ыпсэ елэжъ!» зэралуагъэм тетэу, Родинау-Ным, ти Члыгу лъаплэ апае зы-шхъамысыжынынхэу теубытэгъэ пытэ ашлыгъ.

Шэжыымрэ дзэ щытхъумрэ я Илъэс

Зэошхом имашло хэтыгьэхэр

ТЕКІОНЫГЪ! 1945-2020

*Хэгээгу ззошхоу 1941 — 1945-рэ илээсхэм
цылаггэм советскэ народым Теклоныггэу
кышцыхыггэм лъансэ фэхууггэр Советскэ
Союзым цыпсэурэ цыф лъапкэ зэфэшхуаф-
хэм языкыныггэ, япсэемыблэжыныггэ, ялы-
хуужыныггэ.*

Тикээралыгшохоу СССР-м
ипэшэхуагьэхэми, дзэпашэ-
хэми, политик инхэми, заом
лэхуу едыгэнымклэ, пийжъ
гуихыр иб игьэзыхьяжыгьэ-
нымклэ зь кьатанагьэл, зэоклэ
шыклэм иамал-кьулайхэр икьу
фэдизэу ашлэхуу ыкли агьэ-
федэжышьухуу зэрэщытыр
кьаушыхьатыгь. Советскэ цыф-
хэм яцыхьэ пытэ тельгыгь зы-
лоф зафэм, хылагьэ зыхэ-
мылым, зышъхьафитныгьэ
фэбанэрэм, и Чыгу, нэжъ-
лужьхэм, сабийхэм, лажы-
хьаки зимыилэ пстэумэ апсэ,
ямамыр огу кьэзыухьумэхэ-
рэм уатеклон зэрэмыльэклы-
штыр.

Хэьэгумклэ яшульэгьу ин
клагэтхьэу советскэ цыфхэр
зышхьамысыжхэу фашизмэм
ебэныгьэх, хьехэти, ягугьэ
теклягь.

Фашизмэм тihэгъэгү зэр-
текүагъэм зэкIэ цыф лъэкъ
пстэу тикъэралыгъо шыпсэу-
хэрэм яшлүшлэгъ ин хэлъ, ахэм
зэрэдунаеу нафэ кыфашыгъ
ленинскэ национальнэ поли-
тикэм ихъатыркIэ узытеклонэу
щымыт зыкIыныгъэр тикъэ-
ралыгъо зэригъотыгъэр, псэр
атызэ, напэр зэрэщэфырэр.

Адыгэ хэкум Хэгъэгү зеошхом
илахь ин хилъхьагъ. Ыкьо ыкли
ыпхуэ шлагъохэм Москва, Ле-
нинград къаухъумагъ, ягупс:
Кавказым, анэхъ лыпсыр
зыщыагъэхэу, дунайм ащкы
щызэлыагъэхэу, зео хъаза-
бышхор зыщылэгъэхэ Сталин-
град ыкли Курскэ дугам лы-
гъэшхо тидзэкълэлхэм, дзэла-
цэхэм, ежъ народыми къаща-
гъэльэгуагъ. Берлин аштагъ.
Европэм инародхэр шъхъафит
шлыжыгъэнхэм чанэу хэлэжъа-
гъэх. Адыгеим ипартыйнэ орга-
низацияе зэхыщэгъагъэхэ дзэ
купхэу (соединениехэу) тикъэ-
ралыгъо и Улэшыгъэ КӀуачӀэхэм
ахахъэщыгъэхэр Хэгъэгү зео-
шхом итарыхъ тхыгъэ ныбжьы-
рэу хэуцуагъэх.

Тихэку икыгээхэ коммуни-
стхэу, комсомольцэхэу Краснэ

Армием хэтыгьэхэм зэхэшлы-
кыныгьэшхо, гупытагьэ, псее-
мыблэжыныгьэ кыызхагьэфагь.
Родинэм, партием, шү алэ-
гьухэрэ ягупсэхэм гьунэнчэу
зэрафэшпыпкэхэр, зэоным
зэрэфэлэпэласэхэр кьагьэлэ-
гьуагь.

Фронтым шылэхэм ямыза-
кьоу, зэо кыбым — тылым
шылагъэхэми пыим теклогъэ-
нымклэ, афэльэклэу зи кьате-
нагъэп — Хэгъэгур аухьумагъ.

Непэрэ тимэфэ нэфхэр, шы-
лэклэшүр тээгыгэгьотыжыгыгъа-
хэу, зээшом тэш пае зыпсэ
шызытыгэгэхэ лыхүжүхэм ацлэ
етлоныр, ялыгыгэ тлэгүжүр кыт-
тефэ. Тиблэкыгыгэ тарихь чыжъ
нахь дэгъоу тшлэу, тышыгыгъаз-
мэ, тинепэрэ мафэхэм ягъэ-
дэхэм, цыфг гупсэфыныгъэм
иухүмэн хэти нахь тклүачлэ
фэдгъээзшт.

ТидзэкЮлХэм ялЫгъэ ин

Краснэ Армием идзэкӧлӧхэм
заом иапэрэ мафэхэм кыащы-
улагъу фронтым лыхужьны-
гъэшхо кыщагъэлагъоштыгъэ,
сыдрэ кыини кымыгъэуцухэу,
апсэ емыблэжхэу тичыгу залэ
пэпчэ кыахумэштыгъэ, пыеу
кэкӧлатэрэр зытыралажэзэ, ащ
утынышо рахыштыгъэ.

Нэмыцдээр зэтэгэлсы-
хьэгэ-жяалымзу ти Родинэ
иуцүлэ крйхьэштгыгэ. 1941-рэ
илээсым ибжыхэ ехүлэу
Прибалтикэм, Молдавиим, Ук-
раинэм, Карелиим ячлгүмэ
янахьыбэр пийм уубытыггагь.
Москва ыльэныкьо ыкли Кы-
блэм зэо пхашэхэр ащыкло-
штыгэх.

Нэмыц-фашистыдзэ купэу «Центр» зыфилорэр Москва лъэныкъомкIэ зигъэзагъэу ащ екулуштыгъэ, а охътэ дэдэм, дзэ купэу «Югым» Донбасс ыубытыгъэу Ростов-на-Дону къеклуштыгъэ. Советскэ дзэкIолIхэр къызэкIэлхонхэ фæе хуыргагъэ, ау ащ дакIой нахъ зызэкIау-

гоягъэу ыкӀи нахь гуиx-пхъа-
шэу пым ахэр пэуцужьы-
щтыгъэх, утынышхо ащ рахы-
щтыгъэ, чӀэнэгъэ инхэр рагъэ-
шыщтыгъэ.

**Андырхъое
Хъусен**

Родинэм пае а мэфэ хы-
лэхэм лыхъужьныгъэшхо з-
рихьагъ Шэуджэн районым ит
къуаджэу Хьакурынэхьаблэ
(Шэуджэнхьаблэ) щыц усэкIо
ныбжьыкIэу Андырхъое Хьусен.

Хүсєн а лъэхъаным я 136-рэ щэрыокло дивизием хэтыгъ. Дивизьер апэрэу заом лухэьгагъ. Я 733-рэ щэрыокло полкым ия 2-рэ щэрыокло ротэ имладшэ политрукэу Андырхъое Хүсєн идивизие ежъ нахыбъэ хуэрэ пьидзэмэ Украинэм ичлыгу щя-заозэ, снайпер винтовкэмклэ а зы мафэм гитлеровцэ 20-м ехуэ ыулыкыгъ. Ятлонэрэ мафэм Ожнэ фронтым иполитуправление листовкэу кыдыдгэкълыгъэм кыщилоштыгъэ Андырхъуаеи снайпер винтовкэмклэ фашистхэр укыгъэнхэмклэ зэо счэтыр кыызэрэзэлуйхыгъэр ыкы ар а движением клэщакло зэрэф-хуьгъер. Листовкэр фронтым лухтэм кыджэщтыгъэ: «Дзэкло щэрыохэр! Снайперскэ движением клэщакло фэхуьгъэ младшэ политрукэу Андырхъое Хүсєн шысэ тэшух! Снайпер зышъух! Пыим ыпсэ лъшух!»

1941-рэ ильэсым ибжыхыэ мэфэ хыльгэхэм ащыц я 2-рэ щарыокло ротэм ипозициехэм СС-м идивизиеу «Викинг» зы-филорэр зымышлэжыу кыяк-лүчхыэ, етлани нэмычидзэхэм топхэмклэ ыкли самолетху «Юнкерсхэмклэ» лэпылгыу ка-фэхууштыгэх. Атакэр кызыэрэ-

рагъажьзу ротэм икомандир къаулагъти, политрукэу Андырхъуаер ащ ычлыпнэ иуцуагъ. Ротэм идзэклôлхэм фашистхэм къарашыллагъэх атакэхэр зауэрэ зэкладзэжыгыгъэх пным члôнэгъэшхо рагъэшлызэ, ау сщ фôдиз утын ыхьыгыэм, зымшлôжъу пыр ыпôклô къыльыкьуатэщтыгъэ. Фашист топыщэхэр зэпымыоу ротэм (тидзэхэм) къатыратакъоштыгъэх, самолет 25-м бомбэхэр къатырадзэщтыгъэх.

Пыир кызээрэжэххээрэм пае ротэм игуунэгү подразделени-
ехэр кыизэкклэкуагэх. Пыи-
дзэхэм ротэм ифлангхэр кыи-
зэкклэдзехи, ыпэклэ нахь лы-
клотэгэ тидзэкклөлхуэ гүпчэм
итыгэхэр кьадзыханхэ альэ-
кыг. Ар зельэгүм Андырхое
Хьусен кьауцухыгээхэ крас-
ноармейцэхэм лэпылэгү афэ-
хуэнуу пыйм ызылэундзи ручной
пулеметымклэ ахаоу, гранатэхэр
ахидзэхуэ ригьэжыаг. Фашист-
хэм нэбгырэ заулэ кьязо
ашлошл кьээрэгьащтэхи, зы
чыплэ щызэкклэкуагэх, пыймэ
ысатырхэр пхырыгүбэ ху-
гьэх. Хьусен пыйм кьыуцухы-
гьэгэ дзэкклөлхэм гьусэ афэ-
хужыи, ипулеметклэ ахаозэ,
нэмыц фашистхэм зичэзыу
атакэр джыри тидзэхэм кьа-
рашыллаг, красноармейцэ
лыхужь купыр гьэрэу аубытын
гүхэлэ джы ялаг. Пыйм клэ-
чаклэхэр а чыплэм кьылуитэ-
кьуагэх ыкли тидзэхэр джы-
ри кьауцуханхэм ишынаго
кьашьхуахыаг. Джащыгүм
младшэ политрукэу Андырхуа-
ем, красноармейцэхэм унашэ
афишлыг тлэклу эклэклонхэш,
зыкьаухуэмэжынынымклэ нахь
чыплэ тэрэз аубытынэу. Хьусен
изакьоу мы чыплэм кьылунаг,

тидзэхэр кыухъумэхээ, зэкли-
гьэклонхэр имурадыгь.

Красноармейцхээр нэмькл чыплэ еклүгэх, зышгэ икыггэхэ эсэсовцхээр Андырхуаеи кытебэнаггэх. Политрук лы- бланэр пулеметклэ яозэ, пыйи исолдатхэр шэгюогюо экли- дзаггэх. Ау шэхэр ыухыггэх, пулеметыр самбырыггэх. Ху- гээр кыагурыуаггэу, зэряжыи ииылэжгэу кэнэнггэ дзэклл лыхужыггэ псау аубытынэу фашистхэр лгэаглэм тет око- пыи еклүхэр раггэжгэаг. Фа- шист дзэклллхэр благгэу кы- зеклуалэхэм, Хусен кэтэджи, кыфэнэжыггэ гранатэр кы- ггэуаг. Лыхужыггэ а чыплэм шыхэкладоггэ, ау пый солдат пчгаггэ ыуклыгг.

Нэмыц-фашист техаклохэм
язазэ лыхъужыныгъэу кызы-
хигъэфагъэм пае СССР-м и
Апшэрэ Совет и Президиум
1942-рэ илъэсэм гъэтхалэм и
27-м кыдыгъэкыгыгъэ Унашъом-
кӀэ младшэ политрукэу, ком-
мунистэу Андырхъое Хъусен
Борэжъ ыкъом «Советскэ Со-
юзом и Лыхъужэ» зыфилорэ
цӀэ лӀалӀэр кыфыфусыгъ.

Гъэзэтэу «Правдэм» ино-
мерэу 1942-рэ илъэсым гъэт-
халэм и 22-м къыдэк'ыгъэм
ипэрыт статья мырэуцтэу щит-
хыщтыгъэ: «Советскэ народым
ык'оу шлаг'оу, младшэ полит-
рук'эу Андырхое Хъусен, нэ-
мыц-фашист техак'лохэм язоэс
л'ыхъужьныгъэ хэлъэу фэхыгъэр
егъаш'лэм ащыгъупшэцтэл».

Украинэм ит 10шхъхъ лъэгалэу политрук-плыхужьхъу Андырхъуаер зыщыфэхыгъэм Хъусен ыцк1к1э еджагъэх. Украинам ит селоу Дьяково шхъафит шыжыгыгъэным тидзк1ол1хэр зафэу фэбэнагъэх. Дьяково шыпсэухэрэмрэ лыхужьым ичыл1эгухэу Шэуджэнхъаблэ дэсхэмрэ блэгъэныгъэ здыр1ялэу, ыделегациехэр зэфак1охэу кырык1уагъэх.

Андырхое Хүүсен лныху-
жыцлэр кызыфаусыгэм илээс
25-рэ тешлэжыгээ, икуаджэ
Шэуджэнхаблэ 1967-рэ илээ-
сым саугэт шыфагээуцугь,
1982-рэ илээсым Советскэ
Союзым и Лныхужээ Андыр-
хое Хүүсен Боржэ ыксом
музей-унакэ шыфашыгь, экспо-
зициехэ лныхужым ищылэны-
гь, иззо гоогу, иусэклагээр,
илыгээ-лныхужынгыгь кээзы-
луатэрэр кышчызылахыгь.

Джауштэу, псэры атызэ, тидзэкюл! псэемыблэжыхэм шхьафитныгъэм кытфырагъэгъэзэжыгъ, мамырныгъэр тфаухуагъ.

Шэжымырэ дзэ щытхъумрэ я Илъэс

Ленинград блокадэр зытырахыжыгъэр илъэс 76-рэ хъугъэ

Къэрэмыхъужь ащ фэдэ гуимыкIыжъ тхьамыкIагъо!

ТЕКІОНЫГЪ!
1945-2020

Ленинград пыр благъэу кыизекIолагъэр, Iофхэр кызыхылабгъэхэр 1941-рэ илъэсым ибжыхъ ары. Гитлер иунашхохэр нахъ ыгъэлъашыгъэх. Iоныгъом и 8-м пайдзэ купэу «Северым» идзекIолхэм къалэу Шлиссельбург (Петрокрепость) аубытыгъ, Нева икьежъэплэ гъунапкы лъыплъэхэу фежыгъэх, Ленинград чыгумкIэ къаухъурэгъ. ТемырымкIэ къалэм финидзэхэр кыоштыгъэх. Мы мафэм кышхъэжыгъэу къалэр блокадэм ифагъ, ащ мэфэ 872-рэ ыкъудыгъ. Къадзыхъэгъэ Ленинград ыкIи къалэм кыешIэ-кыгъэ псэуплэхэр квадратнэ километрэ 5000-м фэдизыгъ. Балтийскэ флотым ыкIи Ленинград дзэ фронтым инахыбэ, мин 500-м ехъу, къаухъурэгъэм кыдэнэгъагъ. Улэшыгъэ дзэхэм ямызакъоу, блокадэм хиубытэгъагъэх къэлэдэхсхэри, ахэм япчъагъэ миллиони 2,5-м Iахъэ-щыгъ.

Заом иапэрэ мээитIу-щым къалэм гъомылапхъи, пси, пхъи, нэмыкIи илагъэх. Ау блокадэм икьежъэгъу шъыпкъэм ахэр алэкIаухагъэх. ДэхъапIи, дэкIыпIи — чыгумкIи, хымкIи, жымкIи — зымылэ къалэр чыплэ кын иуцагъ, ау хъазабым чыкIуи ини япсэемыблэжыныгъэкIэ пэуцужынынхэр афэукIочыгъ.

Мэфэ 900

ЧыIэм, гъаблэм, заом уаIыгъмэ, зы сыхъатри, зы мафэри боу кIыхъэ, ленинградцэхэм яхъазаб — блокадэм мэфэ 900 ыкъудыгъ. Мы охътэ хыльгъэм Ленинград зэпхыплэ закъоу кыфэнэгъагъэр Ладожскэ хы-

къумыр ары. Апэрэ блокадэ кIымафэр цыфхэмкIэ хыльгъэ дэдагъ, псэуплэхэр, Iофшлэпэхэр къагъэллэщыгъэхэп, транспорт икыуштыгъэп. Мы зэкIэ-ми япхыгъэу нэбгырэ мин пчъагъэр етэкъохыгъ. Ауми, къэлэ IоцIым ишыIаIэ, сьд ишыIаIэми, нахышIу зэрашы-щым къэлэ пашэхэм, Iофшлэ-плэхэм ялэшхъэтетхэм анаIэ тетыгъ, амалынчъэ хъугъэ цыфыбэр, IэлэцIыкIухэр кы-зэраухъумэщтхэм пылгыгъэх, мафэрэ шхэплэ унэхэу кызыла-хыгъэхэм ахэр ащагъашхэ-щыгъэх. Ау къалэм гъомыла-пхъэу иIэр мафэ къэс нахъ макIэ хъуштыгъэ ыкIи ахэм IэрышI халхъэхэр арагъэкIокIы-щыгъэх. Цыфхэр кыным, зэрэмышхэхэрэм ыкIи чыIэм зэристыхэрэм хыбэй дэдэ ашыгъагъэх. Ахэтыгъэх Iо пэтзэ кызыахъафэу лэщтыгъэхэр е чыIэр IоцIытисхъагъэу, унэ дэпкъ мылхэм, шункIым ыгу агъэкIодыгъэу, зэкIэутIылагъэ-хэу гъолыжыгъэу къэмытэджы-жыщтыгъэхэр.

Ленинград блокадэм цыфхэм гуимыкIыжъ лъуэу щашъчыгъэр зы гъэзет тхыгъэм игъэфэгъуай. Ленинград иблокадэ мэфэ 900 яхыплэгъэ тхыгъэу чыIэр бэдэд: атхыгъэх ахэр усаIоу, ленинградцэу Ольга Бергольц, шIэны-гъэлэжъ-ушэтакIохэм, журна-листхэм ыкIи ежъ кыныр зыпшъэ дэгъэIагъэ хъугъэ цыф-жъугъэхэу къалэм кыдэнэгъа-гъэхэм. 1941 — 1942-рэ илъэс-хэм якIымафэ пайдзэм кы-дзыхъэгъэгъэ ЛенинградкIэ гуимыкIыжъ-жыалымэу тарихым кыыхэнагъ.

Ягугъэ иныгъэ

Хэтрэ цыфкIи зынахъ къотэ-гъушIу щымылэр гугъэр ары. Ар еIэфэ хэти ыпсэ пыт, ылъэ IэкIы, игъашIэ лъэкIуатэ.

1942-рэ илъэсым игъэтхэ-гъэ-мэфэ лъэхъан цыфхэм ягугъа-плэ нахъ кыгъэгъэщыпкъэжыгъ. Партизан шыкузэкIэтыр къэдзы-хъагъэ Ленинград дэххэм кы-зафэкIом, ащ псэуплэхэу пэуль-хэм лэжъэплэ унэе хызмэтхэр ащагъэпсынхэр рагъажъэ. Къа-лэм иобщественнэ транспорты игъорыгъоу зэтырагъэуцожьы. Блокадэр зэрэпхыратхъуштым еусэх ыкIи ащIэ апэрэ лъэбэ-къухэр ашIых. Чыгу Iагъоу — уцуплэу «Невский пятачок» ары Iэубытыплэу ялагъэр.

1942 — 1943-рэ илъэсхэр

Пыижъ техакIом пэшIуекIо-гъэнымкIэ, къэдзыхъэгъэ чы-

плэм кыкIыжыгъэнымкIэ мы уахътэр тидзэхэм, дзэпашэхэм анахъ кызыфагъэфедагъэх. Мар-шалэу Жуковым иунэшъо пытэ ушIокIынэу щытыгъэп: зы лъэ-бэкIуIэ фашистхэм тыккы-зэкIадзэ зэрэмышхъуштыр, зы чыгу зали къафэдгъэнэн ты-зэрэфимытыр. «Нэгъэуплэгъу тешъумыгъашIэу шъуяу, шъуяу, шъуатекIуат, армырмэ, хъадэ-гъур кышъожэ», — къафигъэ-пытагъ.

1943-рэ илъэсым щылэ мазэм и 12-м тидзэхэм блокадэр пхы-ратхъугъ. Ащ къалэм икыблэ лъэныкIо дэхъагъуIэ тидзэхэм зыщагъэпытэн амал къаритыгъ.

Щылэ мазэм и 14-м Ленин-градскэ, Волховскэ ыкIи я II-рэ Прибалтийскэ фронтхэм ядзэ-хэм Ленинградскэ — Новгород-скэ лъэныкIомкIэ пыр зэкIа-дзэнымкIэ операциер рагъэ-жыагъ. Щылэ мазэм и 20-м советскэ дзэхэм хэпшыкIэу гъэхъагъэхэр ашыгъэх, Ленин-

град фронтым хэтхэм фашисты-дзэхэу мы чыплэхэм арытыгъэ-хэр зэхакъутэхэи, Новгород шхъафит ашыжыгъ. Ащ еп-хыгъэу щылэ мазэм и 21-м дзэпашэхэу Л. А. Говоровымрэ А. А. Ждановымрэ И. Сталиным зыфагъэзэгъагъ Ленинград бло-кадэр тырахыжыи, шхъафит зэрашыжыгъэм паекIэ Iизын къаритынэу зэкIэ фронтым дзэу Iутхэм ар зэлыгъэшIэгъэным Iэлъэлэхэу, ТекIоныгъэу кы-дахыгъэм фэшI Ленинград щылэ мазэм и 27-м пчыхъэм сыхъа-тыр 20-м артиллерийскэ огъу 24-рэ щарагъэтынэу. И. В. Ста-линым яшIоигъоныгъэ къафигъэ-цэкIагъ, мэфэI салютыр Ле-нинград кышъатыгъ.

Мэкъуогъум и 5-р, 1946-рэ илъэсым Ленинград ихы-лагъы-мэ блокадэ зыпхыратхъугъэ Маф.

1941 — 1945-рэ илъэсхэм Хэгъэгу зэошхом илъэхъан Ро-динэм икьеухъумэнкIэ ыкIи къэдзыхъэгъэ-къэухъурэгъэ Ленинград дэсыгъэхэм, бло-кадэр зэпызычыгъэхэм лы-хъужыныгъэу ыкIи Iыблэнагъэу къахъафэгъэм пае СССР-м и Апшъэрэ Совет и Президиум жъоныгуаIкIэм и 8-м, 1965-рэ илъэсым унашъо ышIыгъагъ анахъ щытхъуцIэ лъапIэр — «Къэлэ-лхыхъужэ» зыфиIорэр къалэм фэгъэшъошэгъэнэу.

Ленинград иухъумэкIуагъ

Тихэку гупсэу Адыгейм пый техакIохэр тикъэралыгъо

Тихэгъэгу закъоу щымытэу, зэкIэ цыфлэгъэпкъымкIэ Хэгъэгу зэошхом лэшIэгъубэ тарихым ианыхъ хъугъэ-шIэгъэ жьалымхэм ащыщ хъугъэ.

ифыжыгъээнхэм илахышхо хишIыхъагъ. Заом иапэрэ ма-фэхэм Адыгейм икIыхы ежъхэм яшIоигъоныгъэкIэ фронтым нэбгырэ мин 30 Iухъэгъагъ, мобилизациемкIэ дзекIолI нэб-гырэ мин 80 агъэкIогъагъ.

Ти Хэгъэгу шхъафит шыжы-гъэнымкIэ тичыплэгъухэм зи къатенагъэп, заом ифронт зэфэшхъафхэм лыгъэ зэрахъэу ахэр ащызэуагъэх, ащыщыбэм къагъэзэжыгъэп. Шэуджэн районым икIыхы фронтым Iухъэ-гъагъэхэм япчъагъэ 4500-рэ хъуштыгъэ, ахэм ащыщэу 2500-р хэкIодагъ. Мы район закъом Советскэ Союзым и Лыхъужэ нэбгырищ кыкIыгъ: Хъ. Ан-дырхъуаер, В. Лазовыр, П. Ча-ловыр.

Зигугъу къэсшIыштыр Хэгъэгу зэошхом имэшIошхо хэтыгъэу, псэемыблэжыгъэу Ленинград къэ-лэххом иухъумэкIуагъэхэм ащыщэу Даур Къасим Шъалихъэ ыкIор ары.

Къ. Даурыр Шэуджэн райо-нымкIэ къуаджэу Хъакурынэхъа-блэ 1914-рэ илъэсым кышчы-хъугъ, мэкъумэщышIэ унэгъо зэфэшIыгъэ щапIугъ. Янэ-ятэхэр лэжъэкIуагъэх, чыгум алэ хэ-лыгъ, апэрэ колхозэу къуаджэм щызэхъащэгъагъэми хэтыгъэх. Шъалихъэ къуиплIырэ зы пшъа-шъэрэ илагъэх: Къасим, Рэмэ-зан, Хыс, Шумаф ыкIи ашыпхъу закъоу Аминэт.

Даур Къасимэ классиблыр къуаджэм кышчыухи, 1929-рэ илъэсым педтехникумым чIэхъэ-

гъагъ. Ар кызыеухым, ВЛКСМ-м и Адыгэ хэку комитет иунашъо-кIэ комсомол IофшIэным Шэ-уджэн районымкIэ фагъэзэгъагъ, политпросветым инсепторыгъ, щысэтэхыплэ еджапIэм ипэщагъ, ублэплэ еджапIэм идиректорыгъ, гъэсэныгъэмкIэ район отдeлым илэшхъэтетыгъ.

1940-рэ илъэсым Даур Къа-симэ дзэ къулыкIуым Iуагъэ, мы илъэс дэдэм Ленинград дзэ округымкIэ полк еджапIэм хат-хэ. Ар кызыеухым, взводым икомандир илэпылэгъоу ыкIи я 41-рэ хэушхъафыкIыгъэ Крас-нознаменнэ моторизированнэ иполитрук игуадзэу агъэнэфагъ. Тхъаумэфэ гъэмэфэ пчэдыжъэу заор кызыежыгъэр зэмкIэ адрэ

ыпэрэ мафэхэм зэратекIышхо щылагъэп. ДзекIолIэхэри, дзэпа-щэхэри дзэ шъуашэхэр ащыгъ-хэу ротэ-ротэу гупчэм ит три-бунэу гъэмэфэ лагерыр кызы-щызэуахынэу щытыгъэм дэжъ кышчызэрэугъоигъагъэх. Ау гузэжыгъу макъэр шIуфэсым ычIыплэIэ атхъакIумэ кыри-дзагъ: «ПсынIкIэу шъукIонышъ, зыкызызблэшъухъун фае, гъогу щыгъын-шъуашэхэр кызыщышъу-лъэхэи, машинэхэм шъуаIкIу!»

(ИкIаух я 4-рэ н. ит).

Шэжымырэ дзэ щытхъумрэ я Ильэс

Ленинград иухъумэкIуагъ

(ИкIуах).

Еж Даурим кызырилотэжы-щыгъэмкIэ, пчыхъэм мэзым нэсыгъэх, чэч-мэфитIо гъогум тетыгъэх гъуналкъэм нэсыфэхкIэ. Апэрэ заор зырагъэжыгъэр 1941-рэ ильэсым имэкью-огъу и 26-р ары, ар боу зэо жъалымыгъ. Пый техакIом апэ пэуцужыгъэхэм зэрашчыгъэм Къасимэ рыгушхоштыгъ ыкIи ынэгъу кIэкIыгъэм цыкIу-цыкIоу игугъу кышлыщтыгъэ.

Бэмэ ашIэрэ чыпIэу Ленинград икъэухъумэнкIэ лIыхужь летописым зыцIэ епхыгъэ Невскэ Дубровкэм дэжэ Даур Къасимэ дзэу зыхэтыгъэр кызыщыуцугъагъэр. Пыир ащ нахыбэ лыкIотэжынау зэрэщымытыр къагурылоштыгъ. «Невская Дубровка» зыфилоэр псыхъоу Нева иджабгъу нэпкIэрыс поселкэм ыцIагъ, ар япытIапIэу советскэ дзэхэр сэмгъу нэпкым зэпырадзыщтыгъэх.

1941-рэ ильэсым ибжыхъэ нэмыцхэр Нева исэмэгубгъу техагъэх, ахэм бэп къафэнэжыгъагъэр Ленинград къауху-рэинымкIэ. Ащ паекIэ Нева иджабгъу нэпкIэ зэпырыкIынхэш, белофинхэм ядзэхэу темырымкIэ кыкIыхэрэм гъусэ зафашын фэягъэ. Ау ащ фэдэ лъэбэкъу амышынымкIэ Ленинград фронтым икомандование бэ Iофэу зэшIуихыгъэр.

1941-рэ ильэсым иIоныгъо Невскэ Дубровкэм дэжэ я 115-рэ шончэо дивизием зыщигъэпытэгъагъ. Джабгъу нэпкым дзэ зэфэшъхъафхэу щылэхэр «пятачокым» дзыгъэнхэм Ленинград фронтым ипащэхэу, контр-адмиралэу Крыловы,

генерал-майорэу Фадеевыр ыкIи инженеридзэхэм япащэу Б. Бычевскэр фэгъээзэгъагъэх. Пыищэу зэпымыоу къатырапхъанкIэщтыгъэм хэтхэу дзэ-кIолIхэм, матросхэм, минометчикхэм, водолазхэм, артиллеристхэм къуашъохэмкIэ ялэхэр агъэкошынхэ, пхъэ зэхэпцагъэхэмкIэ псы чылэм зэпырыкIынхэ фэягъэ. Нева инэпкыбгъу гуатлыкIыгъагъ ыкIи ащкIэ ежэжырэу ашIыгъэхэ паромхэмкIэ танкхэр агъэкошыгъэх. Мэфэ ыкIи чэщ 285-рэ теклодагъ Невскэ Дубровкэм икIынхэш, лагымэхэмкIэ, щэхэмкIэ зэхэжухъэгъэ сэмгъу нэпкым екIунхэм пае. ПсэкIэ, зыфэдэ къэмыхъугъэ лIыхужынгъэкIэ Ленинград кызызтырагъэнагъ, пым рагъэштагъэп.

Гитлеровцэхэм Ленинград дивизие 42-рэ, дзэ-кIолI ыкIи офицерхэу мин 725-рэ, 1500-рэ танкэу, самолетэу 1200-рэ ыкIи Iэшэ зэфэшъхъафэу мин 13 кыратэкъулэгъагъ. Ау кълэ-шхор афIкIыкIыгъэп, текIуагъ! Ленинград кълэлэхом иухъума-кIохэм ащыщыгъэх Ленинград фронтым хэтыгъэхэу, пый техакIом псэемыблэжыгъэу жэхэха-гъэхэу Даур Къасимэ, КIуай Хысэ, Василий Рошныр, Ордэн Наибэ, Бэджэнэ Иляс, Наурзэ Борисэ, Василий Орловыр, Лэу Хъасанэ, ЖэмадыкIо Хъамедэ, Кобл Къасимэ, Бэджэнэ Хъадж-мосэ.

1941-рэ ильэсым ибжыхъэ Ленинград фронтым дэжэ зэо-шохэр щыкIуагъэх. Пыир Ленинград зэрэдэхъаштым пылъгъу ильыгъагъ, тэ тидзэхэм фашист атакэхэр зэрэзэхэгъэтэкъоштыр ягугъу, псэемыблэжыгъэх.

Зэ Даур Къасимэ зыхэтыгъэ взводым ипащэу Иван Тетерюковым псыхъом танки 9 псынклэу зэпыридзынэу унашъо кыфа-шыгъ. Ау пый батареу адрэ нэпкым щылэм зэпымыоу щэр къатырипхъанкIэщтыгъ. Джащыгъум командирыр К. Даурымрэ Евтушенкэмрэ къяджагъ, Iофми щигъэгъозагъэх. Пым упэшлукIозэ а зэкIэ бгъэкошыныр кын къодыгъэп, ау хъоршэрыгъэкIэ икIыплэ чыпIэр нэмыкIыбгъу щылэу, Iугъор шъхъащыхэу къашуагъэшIыгъ, ар зигукъэкIыгъэр Даурыр ары, танкхэри адрэ нэпкыбгъум радзыхи, пым ор дашIэхыгъ. Зэо гукъэкIыжхэр ныбжырэу заом хэтыгъэхэм анэ кыкIлэуцожыщтыгъэх, Невскэ Дубровкэри зэ пым Iэ-кIахэмэ, етIанэ тидзэхэм яе хужыгъу кыхэкIыгъ. Джащ фэдэ зэо пльырхэм ащыщ Даур Къасимэ кышцауагъ, иакъыл шы-уагъ, ныбджэгъухэм зэуапIэм кыраыхыжыгъ. Госпиталым бэрэ шелэзагъэх, нахышлэу зэхужыым, иротэу зыхэтыгъэм кэкIожыгъ. Зэо мафэхэм зи псынIагъэ ахэлэп, зыр адрэм нахъ хыльэжыгъу кызыэкIэлъ-кIох. Ротэр къаухуригъ, пым ыкIуачIэ зыфэдэр зэгъэшIэгъэн фэягъэ. Командырым щэгъогъурэ дзэ-кIолIхэр разведкэм ыгъэкIуагъэх, ау къагъээзжыгъэп. Даурим дзэ-кIолIитIу кIы-гъоу разведкэм зэкIохэм, пым гу къалытагъ ыкIи зэошхор аублагъ. Сыдми, тиразведчикхэм пыир зэкIадзагъ, ау тэти-ехэми улагъэхэр ахэтыгъэх, хыльэу Къасимэ иныбджэгъу дэдэу Иван Марунич къаулэ-гъагъ, ау ар Къасимэ ыухъу-магъ. Ленинград шъхъафит

шыжыгъэнымкIэ, блокадэр IучыгъэнымкIэ зэошхоу шылагъэхэр зэбгъэпшэн гори щылэп: псэр атызэ, Хэгъэгум икълэ-шхо сьд зэхъуи пый жъалымым Iэ-кIагъэхъагъэп. Анахъ зэо хыльэхэр шэкIогъум ыкIи ты-гъэгъазэм шылагъэх, Нева чы-лэхом мыл кIышъор кыфишIы-гъагъ. Дзэ-кIолIхэм ялыгъэ ин, япсэемыблэжыныгъэ, хъадэ-гъум зэрэщымыщынэхэрэм, яшIошъхъуныгъэ зэрэлъагэм тисоветскэ дзэ-кIолIхэр Ленинград дэжэ нэмыц-фашистхэр зыщызэхэгъэтэкъогъэ мафэм икълэжыапIэ кыфищагъэх. Щылэ мазэр итыгъ, 1943-рэ ильэсыгъ, нэгурыхъохэр алулэхэу, халат фыжхэр ащыгъэхэу чэщым тидзэхэр Нева имыл тельхэу ипшыгъэх, мылым пхыраупкIи, илужыагъэ ашыгъ, хыльэр — танкхэр ылэтыштмэ зэрагъэ-шлагъ. Щылэ мазэм и 12-м, пчэдыжыым тиартиллерие мэ-шIошхо-зэхор пыир зыдэщылэм-кIэ щуублагъ. Мы охътэ дэдэм лъэмыджри ашIыщтыгъ: пхъэ зэхэпцагъэхэр мыл къутафэхэм ыкIи псырыкIолIэ трубэхэм болтхэмкIэ ахалулэщтыгъэх, ащ фэдэ зэпырыкIыплэ тарихым хэтыгъэу къашIэжырэп. Фаши-стхэр гугъагъэхэп танкхэр мылым ылэтынхэу. Ау советскэ дзэ-кIолIхэр пым етхъагъэпцIэ-кIыгъэх. Ахэм ялыгъэ ипкIы-кIынэу зэрэщымытыр язекIокIэ-шлыкIэ-кIэ къаушыхъатыгъ. Джащ тетэу Ленинград блокадэр пхыратхъугъ. **Щылэ мазэм и 27-м, 1944-рэ ильэсым Ленинград зэрэщытэу фашист блокадэм кыIыIапыжыгъ. Щылэ мазэм ипчыхъэ Балтийскэ фронтым икълэжыгъэр нэпкIэ**

ТЕКIОНЫГЪ!
1945-2020

артиллериемрэ ТекIоныгъэм исалют къатыгъ.

1944 — 1945-рэ ильэсхэм Даур Къасимэ сапер баталь-оным политическэ IофхэмкIэ икомандир игодзагъ. 1945-м кышгъэгъэжыгъэу 1946-рэ ильэ-сым нэс Ленфронтым иинже-неридзэхэм ярезерв политикэ IофымкIэ ипащэ игодзагъ. Бэдзэогъум и 24-м, 1946-рэ ильэсым дзэм кыхэкIыжыгъ, 1941-рэ ильэсым фронтым ар партием щыхэхъэгъагъ. Ащ Хэгъэгу зэошхом игъогухэр Iыгъэ хэлъэу зэпчыгъэх, илы-хужыныгъэ къэралыгъоми уасэ кыфишIыгъ, Хэгъэгу зэошхом иорденэу я II-рэ шъуашэ зилэу 2, медальхэу «За отвагу», «За оборону Ленинграда», «За победу над Германией», тамыгъэу «Ветерану Невской Дубровки», нэмыкIхэри кыфагъэшъоша-гъэх. Зэо ужым Даурыр щылэ-кIакIэм изэтэгъэуцожыын чанэу хэлэжыагъ, унагъо ышлагъ, къуи-плырэ пхъуитIурэ ыпIугъэх, ылэжыгъэх. Ильэс 65-рэ кы-гъэшIагъэр, кIэлэегъэджэ дэ-гъугъ, дзэ-кIолI лIыхужыгъ, цыф дэхагъ.

Полкым икомиссарыгъ

Нэмыцидзэхэм уатекIонэу щымытэу, сыдрэ кIуачIэ-кIи уафыримыкIушт къэ-барэу къекIокIыщтыгъэр Краснэ Армием идзэхэм кызызтырагъэзагъ, Хэгъэгум ыгоу, икълэ шъхъалэу Москва дэжэ щыкIогъэ заор дунаир зыщыкIутэжыгъ, ау фашист техакIохэр советскэ дзэ-кIолIхэм зэкIадзэгъэхэ къодыеп, зэх-гъэшъхъэшъхъагъэх.

Москва дэжэ щылэгъэ заор Хэгъэгу зэошхом ианахъ хъугъэ-шIэгъэ инмэ зыкIэ ащыщ. Зэрэхэгъогу, зэрэсоветскэ народэу ти Родинэ къаухъумэщтыгъэ. Цыф лъэпкыбэр зыщызэдэпсэурэ тикъэралыгъо лъэпкIэ пстэумэ ялыкIохэм аготхэу адыгэ дзэ-кIолIхэри Москва дэжэ щызэуагъэх.

Ахэм ащыщыгъ Апэрэ гвардейскэ шыудзэм икомиссарыщтыгъэ лIыхужыгъэу, Кошхъаблэ щыщ КIуращынэ Исмахыл Хысэ ыкIор.

КIуращынэм дзэ къулыкIур Хэгъэгу зэошхом ыпэкIэ ригъэжыгъагъ. Военнэ училищыр дэгъоу кызыеухым, белофин-хэм къыташIылэгъэгъэ заом лейтенантэу хэлэжыагъ, ащ зэхэщэн IофшIэнхэм афэлэпэласэу, лыбланэу зыкышчыгъэ-лэгъуагъ. Офицер кадрэ анахъ сэнау-щымэ ахалыты, адыгэ кIалэр комис-сархэр кызыщагъэхъазырырэ курсхэм агъэкIуагъ.

1941-рэ ильэсым ибжыхъэ нэмыц фашистыдзэхэр Москва къекIухэ зэхъум, тыхэгъэгу истолицэ лъапIэ бгъэкIэ къэ-зыухъумэщтыгъэхэм комиссарэу КIура-щынэр ащыщыгъ.

Дзэ-кIолI бланэу КIуращынэм фаши-стхэм хъалэчыр ахигъахэзэ, полкым идзэ-кIолIхэр пчъагъэрэ атакэм рищэжы-гъэх. Iофхэм язытет сыдигъуи хэкIыплэ тэрэз кыфигъотынымкIэ, сьд фэдэрэ чыпIэ кыни фэкъулаеу кыкIыгъэным-кIэ опыт дэгъу IэкIэлъыгъ, зэкIэ шыкIлэм дзэ-кIолIхэр фэгъэсэгъэнхэ амалри ащ фызэшIокIыщтыгъ, ышъхэкIэ комиссарэу КIуращынэм илIыхужынгъэкIэ, илIыб-лэнагъэкIэ, ичаныгъэ-IэдэбныгъэкIэ цыфхэр зылыщэнхэ зэригъэкIырэр зэо хыльэ пчъагъэм къашигъэлъэгъуагъ. Полкыр пым ыкIыб кыкIыжыгъэ, фа-шистхэм заокIэ апэшIуекIонхэу чыпIэ зэфэхэм, КIуращынэр ежэ илыгъэ-псэ-емыблэжыныгъэкIэ дзэ-кIолIхэм щысэ афэхуштыгъэ, командирыр хыльэу кызыауIэм, Исмахылэ полкым пащэ фэхушгъ.

Москва щегъэжыагъэу Украинэм ит къалэу Остер нэс зэо пхъашэхэм ащых-лэжыагъ апэ итхэм ренэу ахалытэзэ. КIуращынэм зэо гъогушхо ыкIугъ. Ро-динэм ыпашхъэ гъэхэгъэ инхэу щы-рилэхэм апае Советскэ правительствэм

ащ Хэгъэгу зэошхом иорденэу а I-рэ ыкIи я II-рэ шъуашэр зилэхэр, Быракъ Пльыжыым иорден, Жъогъо Пльыжыыр ыкIи зэо медальхэр кыфигъэшъошагъэх.

1943-рэ ильэсымчъэпыогъум и 12-м чэщым Днепрэ иджабгъу нэпкэу лы-гъэчъэ зоохэр зыщыкIоштыгъэхэм КIура-щынэ Исмахылэ лIыхужь фэхыкIэу щыхэкIодагъ. ЯтIонэрэ мафэм гвардей-цэхэмрэ цыф жъугъэхэмрэ хэлэжыгъэ-зэ, ащ ихъадэ Черниговскэ хэкум ит къалэу Остер ипаркэу В. И. Лениным ыцIэкIэ щытым шагъэтIылыгъ.

Большевик кызэкIэмыкIожыгъэу, дзэ-кIолI пхъашэу И. Х. КIуращынэр лIыхужыныгъэ зэрихъэзэ зэрэфэхыгъэр ащ иныбджэгъухэм ыкIи частым хэт дзэ-кIолIхэм Кошхъаблэ къатхыгъ. Ащ кыратхэгъ: «КIуращынэ Исмахылэ илахылхэу тильапIэхэр! Политработник шлагъоу, дзэ-кIолIишъэ пчъагъэр зэкIэ шыкIлэм фэзыгъэсагъэр, цыфыгъэ-лIы-гъэм фэзыпIугъэр, командир пхъашэр, гуфабэр хъадэгъум тхитхыгъ. А чэщым нэмыц фашистхэр КIуращынэм ыпсэ зэрэлъахыгъэм паекIэ, янэбгырипшI пчъагъэмэ яхъадэхэмкIэ пщынагъэх. Тидзэ-кIолIхэр кызызтэпIэжэнхэу щымыт-хэу, лъэганIэм екIуштыгъэх: «Тигупсэ КIуращынэ Исмахылэу къаулыкIыгъэм пае!» аIозэ лъэганIэр аштагъ.

“НЕ ОТДАВАТЬ ВРАГУ
НИ ОДНОЙ ПЯДИ
НАШЕЙ ЗЕМЛИ” / Н. СТАЛИН /

Тигупсэ Исмахылэ илы гъуаткIоу агъэчъагъэ пэпчэ гитлеровцэ хъакIэ-къуакIэхэр тыукIыштых, тыцэлэфэ, ти-гупсэ комиссарыр тыгу илышты, ылъ тшIэжышты, ТекIоныгъэр кызызэрэдэты-щтымкIэ тызшъхъасыжыштытэп ыкIи ты-щэлэфэ щылэкIэ нэфыр дгъэпсышты.

КIуращынэ Исмахылэ зыщагъэтIы-лыгъэ чыпIэм тырагъэуцогъэ мыжъо-сыным дышъэпс хъарыфхэмкIэ тетхагъ: «Гвардием иподполковникэу И. Х. КIуращынэр 1909-рэ ильэсым жъоны-гъуакIэм и 16-м къэхушгъ, 1943-рэ ильэ-сым чъэпыогъум и 12-м фэхыгъэ».

Гъэзет гуадзэм инэкIубгъохэр
зыгъэхъазырыгъэр
МАМЫРЫКЪО Нуриет.